

Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań i realizowane w niej programy dydaktyczne oraz ich edukacyjny potencjał

Abstrakt: Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań od osiemnastu lat jest miejscem realizacji różnych projektów edukacyjnych. Jedne z nich kładą większy nacisk na prezentację obecnych w Dzielnicy religii i wyznań, inne skupiają się na zagadnieniach dialogu międzyreligijnego. Wszystkie mają jednak pewne wspólne cechy: 1) przekazują treści edukacyjne na temat różnych wyznań i religii – innych niż wyznanie czy religia uczestników projektów, a czasem na temat ich własnego, ale umiarkowanie poznanego wyznania, 2) zwracają uwagę na obecność religii – i to w wydaniu pluralistycznym – w przestrzeni publicznej oraz 3) uczą otwartości i szacunku w stosunku do innych światopoglądów, systemów wartości i sposobów życia.

Słowa kluczowe: dialog, Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań, projekt edukacyjny, religia, spotkanie, wieloreligijność, wyznanie

Wrocław nazywany bywa miastem spotkań i wynika to po części z jego geograficznego usytuowania oraz wielowiekowej historii. Te historyczno-geograficzne przyczyny doprowadziły do marketingowego wykorzystania hasła, promującego Wrocław jako miasto otwarte, tolerancyjne i wielokulturowe, w tym także – wieloreligijne. Patrząc na mapę Wrocławia, trudno nie zgodzić się z jego pewnego rodzaju wieloreligijnością. Znajdują się w nim świątynie kilkunastu wyznań chrześcijańskich, w tym na przykład katedra mniejszościowego Kościoła Polskokatolickiego niemal przy samym rynku miasta. Ponadto we Wrocławiu znajdują się: Świątynia Hare Kryszna, kilka ośrodków buddyjskich, Muzułmańskie Centrum Kulturalno-Oświatowe, w którym gromadzą się na modlitwy wyznawcy islamu. Sztandarowym dowodem na wielokulturowość i wieloreligijność miasta uczyniono jednak Dzielnicę Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań – wyjątkowe miejsce, w którym w odległości około trzystu metrów od siebie znajdują się synagoga, świątynia katolicka, cerkiew

prawosławna i kościół protestancki. To nie tylko miejsce pokazywane przyjeżdżającym do Wrocławia turystom, lecz także miejsce, w którym od niemal dwudziestu lat realizowane są liczne projekty edukacyjne. Ich pojawienie się było odpowiedzią na kamienie, które w połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku poleciały w stronę wrocławskiej Synagogi Pod Białym Bocianem i reakcją na brutalną konfrontację z rzeczywistością. Okazało się bowiem, że dla wrocławian tolerancyjność i wielokulturowość nie są wrodzoną oczywistością i że życia w mieście wielokulturowym i wieloreligijnym trzeba ich nauczyć. I to zarówno w obszarze społecznym, jak i religijnym. Trzeba uczyć ich szerszego, inkluzywnego spojrzenia na własną religię i własne wyznanie oraz uświadamiać, że ich wiara jest tylko jedną z możliwych i równie uprawnionych dróg w życiu duchowym.

Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań to nie tylko wyjątkowe miejsce na mapie Wrocławia, to także, jak piszą autorzy broszurki *Ekumenizm w Aglomeracji Wrocławskiej*, wydanej z okazji Spotkania Chrześcijan Europy Środkowo-Wschodniej, które odbyło się we Wrocławiu w 2014 roku: „z pewnością fenomen, jakiego nie było dotąd nigdzie w Polsce, a prawdopodobnie także w Europie”, poświęcono jej stosunkowo niewiele publikacji. Te, które powstają, są zwykle autorstwa osób w jakiś sposób związanych z Dzielnicą i zaangażowanych w prowadzone w niej projekty¹. Powoduje to, że z jednej strony publikacje te prezentują Dzielnicę od strony doświadczeń praktycznych oraz wskazują założenia leżące u podstaw jej funkcjonowania, powołując się na źródła z pierwszej ręki, z drugiej zaś, że nie są one mniej obiektywne.

Wyjaśniając, czym jest wrocławska Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań, Maria Jasińska, w swoim tekście *Wrocławska Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań*, pisze:

Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań położona jest w centrum miasta, niedaleko wrocławskiego rynku. Jest to jedyne takie miejsce w Europie, gdzie duchowni i społeczności czterech wyznań od blisko piętnastu lat prowadzą nie tylko autentyczny dialog międzyreligijny i międzykulturowy, wspólne działania edukacyjne, kulturalne i społeczne, ale także przyjacielskie pogawędki i poważne dysputy dotyczące istotnych spraw ducha i materii. Charakterystyczną cechą tej dzielnicy jest położenie blisko siebie, w odległości 300-400 metrów, czterech świątyń: zboru ewangelicko-augsburskiego, cerkwi prawosławnej, kościoła rzymskokatolickiego (w którym od 1998 roku prowadzi parafię ojcowie paulini) oraz synagogi – nie ma drugiego takiego miejsca w Polsce².

¹ Również autorka niniejszego artykułu od września 2015 roku pełni rolę koordynatora jednego z opisanych poniżej projektów prowadzonych w Dzielnicy Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań.

² M. Jasińska, *Wrocławska Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań. The Quarter of Mutual Respect in Wrocław*, [w:] *W stronę nowej wielokulturowości. Towards a New Multiculturalism*, red. R. Kusek, J. Sanetra-Szeliga, Kraków 2010, s. 189.

Dalej autorka wspomina jeszcze pewną ważną cechę, charakteryzującą współpracę w Dzielnicy:

Gospodarze świątyni opowiadają zwiędzającym o tym, co łączy, jak również o tym, co dzieli te cztery wyznania. Duchowni organizują wraz z rabinem otwarte wykłady ekumeniczne, jednak nie prowadzą dialogów doktrynalnych ani nie nawracają się wzajemnie. Wiara w tego samego Boga, możliwość uczestniczenia w praktykach religijnych i w kulturze sąsiadów, którzy inaczej się modlą, zwracają uwagę na inne aspekty wiary, jest dla wielu mieszkańców dzielnicy wzbogacającym duchowo doświadczeniem³.

Można by uznać, że ten brak „dialogów doktrynalnych” oraz wzajemnego nawracania się to zaprzeczenie edukacji religijnej. Jeśli nauczanie religii będziemy rozumieć jako „pamięciowe opanowanie kolejnych porcji materiału katechizmowego i biblijnego, będącego czymś w rodzaju «małego nabożeństwa», tyle że odprawianego w klasie szkolnej”⁴, to programy realizowane w Dzielnicy Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań trudno będzie uważać za pedagogikę religii. Jeśli jednak potraktujemy pedagogikę religii zgodnie z ujęciem zaprezentowanym w *Neues Handbuch des Religionsunterrichts (Nowym podręczniku nauczania religii, 1972)*. Gerta Otto, Hansa Joachima Dörgera i Jürgena Lotta, ta kategoryczna negatywna odpowiedź przestaje mieć zastosowanie. Bogusław Milerski, prezentując powyższe podejście, pisze:

Głównym zadaniem edukacji religijnej – według tego ujęcia – jest wprowadzenie jednostki w całościową problematykę związków zachodzących pomiędzy religią i społeczeństwem. Dokonuje się to przy pomocy analizy «najróżniejszych treści», bazujących nie tylko na przekazach chrześcijańskich, ale również i na przekazach innych, niechrześcijańskich religii oraz na problematyce współczesności. Oznacza to, iż pedagogika religijna, nie dewalując znaczenia tekstów biblijnych, dokonała otwarcia na otaczającą człowieka rzeczywistość⁵.

Jeżeli zaś przyjmiemy perspektywę tematyczno-problemową kształcenia religijnego, to programy edukacyjne realizowane w Dzielnicy okazują się czystą pedagogiką religii. Spełniają bowiem wszystkie cztery kryteria, jakie celom i treściom kształcenia religijnego postawił Hans Bernhard Kaufmann (*notabene* urodzony w przedwojennym Wrocławiu): 1) Dostrzegają potrzeby, zainteresowania oraz perspektywy ucznia⁶; 2) Biorą pod uwagę wymiar społeczno-kulturowy⁷; 3) Uwzględniają perspektywę zarówno teologiczną, jak

³ Tamże, s. 191.

⁴ B. Milerski, *Współczesne koncepcje pedagogiki religijnej*, [w:] *Elementy pedagogiki religijnej*, red. B. Milerski, Warszawa 1998, s. 120.

⁵ Tamże, s. 131.

⁶ Uczniowie w czasie zajęć w Dzielnicy mają możliwość uzyskać wiele informacji, które ich bezpośrednio interesują, zadać wiele pytań i zderzyć uzyskiwaną wiedzę z tym, co wiedzą z innych źródeł.

⁷ Programy edukacyjne realizowane w Dzielnicy Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań kładą bardzo mocny akcent na obecność religii w przestrzeni społecznej i kulturowej Wrocławia,

i humanistyczną; 4) W ich tworzeniu biorą udział sami zainteresowani, czyli uczniowie i nauczyciele⁸.

Żaden z realizowanych w Dzielnicy projektów dydaktycznych nie jest wprost określany mianem edukacji religijnej, choć trudno uniknąć takiego ich postrzegania, biorąc pod uwagę, że polegają one na zwiedzeniu przez grupy czterech obiektów, w których wierni spotykają się, aby się modlić. Tym bardziej, że nieodzownym elementem tych odwiedzin jest zawsze spotkanie z przedstawicielami obecnych w Dzielnicy religii i wyznań oraz przekazanie przez nich choćby podstawowych informacji, także teologicznych czy dogmatycznych. Odwiedzający Dzielnicę uczą się więc religii – i to nie tylko własnej – jakby przy okazji zwiedzania poszczególnych obiektów. W tym kontekście interesujący wydaje się fakt, że grupy szkolne bardzo rzadko przychodzą na zajęcia w Dzielnicy wraz katechetami, nie wspominając już nawet o tym, że nigdy nie przychodzą w towarzystwie osób duchownych prowadzących w szkołach zajęcia z religii.

Jak zaznaczono na wstępie niniejszego tekstu, programów edukacyjnych realizowanych w Dzielnicy Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań jest kilka. Poniżej przedstawione zostaną wybrane – w sposób celowy i arbitralny – niektóre z nich. Do prezentacji wybrano przede wszystkim projekty definiowane jako edukacyjne i w większości skierowane do młodych odbiorców – dzieci i młodzieży, czyli grup w szczególny sposób objętych działaniami edukacyjnymi. Ponadto skupiono się na szczególnie ważnych dla działań pedagogicznych Dzielnicy programach – najstarszym (i ciągle kontynuowanym) oraz największym (pod względem zasięgu). Część z prezentowanych projektów jest odpowiedzialnością Dzielnicy na programy ogłoszone przez Gminę Wrocław i wtedy ich realizacja jest nadzorowana przez Wydział Edukacji Urzędu Miejskiego. Z tego względu najwięcej miejsca poświęcono programowi edukacyjnemu, który swoim zasięgiem objął najwięcej wrocławskich uczniów – tylko w ciągu ostatnich czterech miesięcy funkcjonowania (wrzesień–grudzień 2015) w warsztatach „Edukacja w Miejscach Pamięci – ścieżki kulturowe” udział wzięły 94 klasy (czyli około 2350 osób).

„Dzieci Jednego Boga” to najstarszy, wieloletni program edukacji międzykulturowej. Duchowni i społeczności obecnych w Dzielnicy religii i wyznań od 1995 roku współpracują ze sobą tworząc realny wieloreligijny i wielowyznaniowy dialog. Dzięki tej współpracy powstają kolejne projekty. Od 2009 roku zajęcia dla dzieci i młodzieży zostały uzupełnione również przez warsztaty skierowane do seniorów oraz osób niepełnosprawnych.

Program „Dzieci Jednego Boga” ma na celu edukację międzykulturową dzieci, młodzieży i dorosłych przez osobiste spotkania, wspólną pracę, działania

podkreślają też jej udział w dialogu społecznym.

⁸ B. Milerski, *Współczesne koncepcje pedagogiki religijnej*, dz. cyt., s. 140.

i autentyczny dialog z przedstawicielami różnych kultur, wyznawcami innych odłamów chrześcijaństwa i innych religii. Dzięki możliwości osobistego spotkania i wspólnych zajęć oraz uczestnictwu w świętach religijnych innych religii i wyznań dzieci, młodzież oraz dorośli bliżej zapoznają się z różnorodnością kultury chrześcijańskiej oraz z kulturą żydowską. Program w dużej mierze skierowany jest do wewnątrz Dzielnicy. Biorą w nim udział duchowni parafii mieszczących się w Dzielnicy i ich parafianie oraz przedstawiciele Gminy Żydowskiej.

Na projekty składają się następujące działania:

DZIECIAKI – to najstarszy program edukacyjny realizowany w Dzielnicy. Jego historia sięga 1999 roku, a „dzieciaki” uczestniczące w pierwszej edycji programu są już dorosłymi ludźmi. Program „Dzieciaki” to cykliczne warsztaty dla dzieci wychowywanych w różnych religiach i wyznaniach. Spotkania poświęcone są różnym wyznaniom i religiom, ich tradycji i kulturze, a także mniejszościom narodowym zamieszkującym Wrocław. Pierwszy projekt z tego cyklu, zatytułowany „Dzieciaki: To co wspólne – to co różne”, był inicjatywą pracowników Gminy Żydowskiej. W kolejnych latach realizowane były kolejne edycje programu, a dzieci poznawały kulturę, tradycje i duchowość różnych religii i wyznań, między innymi przez spotkania z dziećmi – przedstawicielami innych religii i wyznań, gry, zabawy oraz działania artystyczne.

W ramach „Dzieciaków” odbyło się wiele spotkań dzieci i młodzieży z trzech parafii i Gminy Żydowskiej poświęconych podstawowym problemom poszczególnych religii, tradycji chrześcijańskich i żydowskiej, odrębności kulturowej, zasadom zachowania się w świątyniach różnych wyznań oraz synagodze, znaczeniu ikon, Tory i innego wyposażenia świątyń.

W czasie zajęć dzieci piekły prosofory, macę i opłatki, wspólnie śpiewały kolędy trzech chrześcijańskich wyznań, własnoręcznie tworzyły gliniane tablice z dziesięciorgiem przykazań. Poza tym zbudowały makietę Dzielnicy, projektowały widokówki, malowały na jedwabiu stworzenie świata, poznały technikę pisania ikon oraz uczyły się tańców mniejszości narodowych. Często w zajęciach wspólnie z dziećmi uczestniczyli rodzice. Warsztaty nada są organizowane dla dzieci w wieku od siedmiu do dziewięciu lat.

WARSZTATY DIALOGU – to warsztaty dla społeczności z Dolnego Śląska i całej Polski. Podczas spotkania uczestnicy zwiedzają cztery świątynie, a także spotykają się z przedstawicielami poszczególnych religii i wyznań. W czasie warsztatów przewodnicy po poszczególnych obiektach zapoznają uczestników z obrzędami i zwyczajami swoich religii i wyznań, budową świątyń, tajnikami religii, specyfiką mniejszości narodowych, które dominują w danych grupach konfesyjnych. Początkowo warsztaty skierowane były do grup uczniów szkół podstawowych, gimnazjów, liceów, seniorów oraz osób niepełnosprawnych (zwiedzanie czterech świątyń z przewodnikami – przedstawicielami

poszczególnych wyznań wraz z warsztatami tematycznymi). Ostatnio realizowane są jako dostępne dla wszelkich grup zorganizowanych zwiedzanie Dzielnic z przewodnikiem i spotkanie z przedstawicielami poszczególnych religii i wyznań. Przewodnikami po poszczególnych obiektach są członkowie Rady Fundatorów, w trzech przypadkach – są to inicjatorzy powstania Dzielnic. O Warsztatach Dialogu możemy przeczytać na stronie internetowej ich organizatorów:

Jak wygląda żydowska modlitwa? Dlaczego mężczyźni w religii judaistycznej powinni się modlić 3 razy dziennie, a kobiety mogą tylko 1 raz? Kto wybiera proboszcza parafii kościoła ewangelickiego? Czy kobiety mogą pełnić w Polsce funkcję pastora? Na czym polegały chrześcijańskie zakony pustelnicze? Jak się robi ikony? Dlaczego w cerkwi jest tyle małych światełek? W trakcie wycieczki znajdziecie odpowiedzi na te oraz inne pytania, będziecie mieli także okazję, może pierwszy raz w życiu, odwiedzić cerkiew, synagogę...⁹.

SALON WZAJEMNEGO SZACUNKU – to program edukacyjny skierowany do dorosłych, który powstał jako cykl comiesięcznych spotkań z interesującymi ludźmi, dyskusji, wykładów poświęconych kulturom poszczególnych religii i wyznań oraz mniejszości narodowych obecnych w Dzielnic, sztuce czterech wyznań, teologii itd. Nie wszystkie Salony mają teologiczny charakter, tematyka spotkania jest pochodną osoby zaproszonego gościa. Gośćmi są nie tylko duchowni, lecz także naukowcy, politycy, artyści. W spotkaniach uczestniczą głównie przedstawiciele parafii tworzących Dzielnice i to oni zdobywają wiedzę z wielu dziedzin życia oraz – podczas tych bardziej teologicznych spotkań (na przykład 6 marca 2013 roku gościem salonu był ks. bp Ryszard Bogusz – ówczesny zwierzchnik Wrocławskiej Diecezji Kościoła Ewangelickiego, który wygłosił prelekcję pod tytułem: „Ewangelicy na Dolnym Śląsku w pierwszych latach powojennych i w dobie obecnej”; 15 października 2013 roku w Salonie gościł dr hab. Wojciech Szczerba, rektor wrocławskiej Ewangelikalnej Wyższej Szkoły Teologicznej, który wygłosił prelekcję pod tytułem: „Ewangelikalizm – a cóż to za sekta”; 15 maja 2013 roku gościem Salonu był o. Norbert Oczkowski, wrocławski dominikanin, promotor kultu błogosławionego Czesława) – pogłębiają swoją wiedzę o własnej konfesji oraz innych religiach i wyznaniach. W ostatnim roku Salonowe spotkania są nieco rzadsze. Ostatni październikowy Salon (21 października 2015 roku) był spotkaniem z posłem Sławomirem Piechotą¹⁰.

SZKOŁA W MIEŚCIE to projekt wrocławskiego Urzędu Miejskiego, którego pilotaż ruszył w 2012 roku. Powstanie projektu związane było z przyznaniem

⁹ Warsztaty dialogu, www.fundacja4wyznan.pl/n/warsztaty-dialogu/ [1.12.2015].

¹⁰ Informacje na podstawie materiałów dostępnych na stronie: <http://www.fundacja4wyznan.pl/n/k/nasze-projekty/> [29.11.2015].

Wrocławowi tytułu Europejskiej Stolicy Kultury 2016. Jako cele projektu od samego jego powstania wskazywane są między innymi wzbogacenie oferty edukacyjnej, wzrost uczestnictwa w kulturze oraz podniesienie jakości nauczania.

Jak informowały wrocławskie media po ogłoszeniu przez prezydenta miasta rozpoczęcia projektu, „zakłada [on – A. S.] udział uczniów wrocławskich szkół w zajęciach prowadzonych w różnych instytucjach kulturalnych stolicy Dolnego Śląska, na uczelniach oraz w centrach edukacyjnych”¹¹. Prezydent Wrocławia Rafał Dutkiewicz wyjaśniał w 2012 roku, że: „Pomysł polega na tym, aby obecność uczniów w tych instytucjach nie miała charakteru incydentalnego, lecz systemowy”¹². Wśród instytucji, które zgłosiły się do udziału w programie jest też Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań. „Szkoła w mieście” to warsztaty dla szkół podstawowych i gimnazjalnych polegające na przejściu z przygotowanym przewodnikiem przez Dzielnicę, spotkaniu się w każdym z obiektów z przedstawicielem danego wyznania i zdobyciu przez dzieci i młodzież pewnej wiedzy o każdej z konfesji. Tak jak w przypadku pozostałych programów, zajęcia dostosowane są do wieku uczestników, pod tym kątem dobrane są też prowadzący. Uwzględniana jest również niehomogeniczność religijna i wyznaniowa (lub bezwyznaniowość) potencjalnych uczestników warsztatów.

EDUKACJA W MIEJSCACH PAMIĘCI – ŚCIEŻKI KULTUROWE to sztandarowy projekt edukacyjny realizowany przez Fundację „Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań”¹³, przygotowywany na zlecenie Wydziału Edukacji Urzędu Miejskiego we Wrocławiu we współpracy z Wrocławskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli. Program skierowany jest do uczniów klas piątych wrocławskich szkół podstawowych i, zgodnie z regulaminem dofinansowania zajęć edukacyjnych dla szkół podstawowych w ramach projektu Edukacja w Miejscach Pamięci – ścieżki kulturowe, polega na „organizacji zajęć edukacyjnych, rozszerzających wiedzę uczniów o wybranych miejscach poświęconych wielokulturowości Wrocławia”¹⁴.

¹¹ „Szkoła w mieście” – nowy projekt edukacyjny wrocławskiego magistratu, <http://www.oswiata.abc.com.pl/czytaj/-/artykul/szkoła-w-mieście-nowy-projekt-edukacyjny-wrocławskiego-magistratu> [20.11.2015].

¹² Tamże.

¹³ Fundacja „Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań” powstała w roku 2005 jako formalna struktura i organizacja pożytku publicznego, która za cel postawiła sobie współpracę między wspólnotami wyznaniowymi (prawosławną, rzymskokatolicką, ewangelicko-augsburską i gminą wyznaniową żydowską) „w różnych dziedzinach, a w szczególności: dobroczynności, działalności kulturalnej, ochrony dóbr kultury i sztuki, ochrony praw i tożsamości mniejszości narodowych, pomocy społecznej, działalności edukacyjnej, oświatowej i wychowania, działalności naukowej” (www.fundacja4wyznan.pl/n/fundacja/ [29.12.2015]).

¹⁴ Fragment z dokumentu „Regulamin dofinansowania zajęć edukacyjnych dla szkół podstawowych w ramach projektu «Edukacja w Miejscach Pamięci», ścieżki kulturowe w roku szkolnym 2015/2016, semestr I (11.2015–12.2015)”. Regulamin dostępny jest na stronie Departamentu Edukacji Urzędu Miejskiego Wrocławia: www.wroclaw.pl/edukacja-w-miejscach-pamieci-04

Program został specjalnie napisany przez dr Joannę Lisek, pracownika naukowego Zakładu Studiów Żydowskich Uniwersytetu Wrocławskiego, jako odpowiedź na uruchomienie przez Prezydenta Miasta Wrocławia programu Edukacja w Miejscach Pamięci, a także jako reakcja na nieprofesjonalne, często wyrządzające więcej szkód, niż przynoszące pożytku, programy edukacyjne realizowane w Dzielnicy przez różne osoby i instytucje. Czynny udział duchownych wszystkich wyznań w tworzeniu i realizacji programu pozwala na przekazanie uczestniczącej w nim młodzieży poza informacjami z obszaru kultury także pewnych elementów dogmatycznych. Dzieci dowiadują się więc między innymi, że prawosławni wierzą „w Trójjedynego Boga i orędownictwo Przenajświętszej Bogarodzicy Marii” oraz uznają postanowienia Siedmiu Soborów Powszechnych. W kościele ojców Paulinów słyszą, że katolicy wierzą „w jednego Boga w Trzech Osobach [...] i w to, że Syn Boży stał się człowiekiem w osobie Jezusa Chrystusa [...], umarł za grzechy ludzi i zmartwychwstał”. W czasie wizyty u ewangelików dowiadują się, że luteranie wierzą, „że jedynym źródłem nauki chrześcijańskiej jest Biblia” oraz „że zbawienie uzyskuje się dzięki wierze w Boga Ojca, Syna i Ducha Świętego oraz łasce Jezusa Chrystusa”¹⁵. Poznają też cztery główne zasady teologii protestanckiej. Takie podstawowe dogmatyczne prawdy wiary poszczególnych religii i wyznań zawarte są także w specjalnie przygotowanych materiałach dydaktycznych – folderach, które dzieci zabierają ze sobą do domów.

Jak piszą realizatorzy projektu, oprócz poznania podstawowych zasad teologicznych

Istotą wizyty uczniów w Dzielnicy Wzajemnego Szacunku, poza zwiedzaniem obiektu i poznawaniem wielokulturowej historii Wrocławia, powinno być także spotkanie z przedstawicielami społeczności luteranckiej, prawosławnej, żydowskiej i katolickiej, obecnych w Dzielnicy. Żaden przewodnik opowiadający o religiach, tradycjach i zwyczajach nie zastąpi spotkania z «realnymi wyznawcami» danej wiary, ludźmi, dla których stanowi to sens życia duchowego. Jest to niezwykle ważne, ponieważ kluczowe w edukacji na rzecz tolerancji jest kształtowanie szacunku nie tyle do abstrakcyjnie pojętych wyznań, religii, ale do ludzi je reprezentujących i znajdujących się w realnych przestrzeniach charakterystycznych dla poszczególnych konfesji¹⁶.

Wydaje się, że to spotkanie z „realnymi wyznawcami”, z autentyczną duchowością jest podstawą nie tylko edukacji na rzecz tolerancji, ale także pedagogiki religii.

[20.12.2015].

¹⁵ Trzy ostatnie cytaty pochodzą z folderu będącego integralną częścią realizowanych zajęć oraz wręczanego ich uczestnikom przed wejściem do pierwszego obiektu. Foldery zostały opracowane i wydane przez Fundację „Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań” przy wydatnym udziale merytorycznym duchownych poszczególnych wyznań.

¹⁶ *Edukacja w miejscach pamięci – ścieżki kulturowe*, www.fundacja4wyznan.pl/n/edukacja-w-miejscach-pamieci-sciezki-kulturowe/ [24.11.2015].

Organizatorzy, przedstawiając program „Edukacja w Miejscach Pamięci – ścieżki kulturowe” na swojej stronie internetowej, piszą:

To tu, odwiedzając synagogę, kościół ewangelicki, katolicki i prawosławną cerkiew, dzieci często po raz pierwszy stykają się z religijną różnorodnością, poznają obrządek wyznań i religii innych niż ich własne, a przede wszystkim uczą się okazywania szacunku dla inności, nie tylko tej determinowanej przez religię¹⁷.

Wśród zakładanych celów programu znalazły się między innymi:

- zdobycie przez uczestników podstawowej wiedzy o trzech wyznaniach chrześcijańskich: protestantyzmie, katolicyzmie, prawosławiu, oraz o religii żydowskiej – judaizmie,
- poznanie charakterystycznych elementów związanych ze sprawowaniem kultu w obrębie poszczególnych wyznań,
- zapoznanie się z podstawowymi różnicami oraz elementami łączącymi cztery wyznania,
- spotkanie z autentycznymi przedstawicielami czterech wyznań,
- poznanie zasad właściwego zachowania się w każdej z czterech świątyń Dzielnicy oraz wymogów odnośnie stroju,
- zrozumienie pojęć szacunku i tolerancji w kontaktach międzywyznaniowych i międzykulturowych,
- zdobycie wiedzy o wielokulturowej historii i współczesności miasta,
- poznanie cennych zabytków Wrocławia.

Przynajmniej pierwsze cztery wyżej wymienione cele można uznać za elementy z obszaru inkluzywnej pedagogiki religii. Tym bardziej, że trudno oprzeć się wrażeniu, iż doskonale pasują one do przytaczanego przez Milerskiego – w odniesieniu do teorii pedagogicznoreligijnej w kontekście pluralizmu – tytułu jednego z numerów „Jahrbuch der Religionspädagogik” z 2005 roku: „Uczenie się przez spotkanie”¹⁸.

Na przykładzie zaprezentowanych projektów widać, że jedno z nich kładą większy nacisk na prezentację poszczególnych, obecnych w Dzielnicy, religii i wyznań, inne – skupiają się na zagadnieniach dialogu międzyreligijnego czy międzywyznaniowego. Wszystkie mają jednak pewne wspólne cechy: 1) przekazują treści edukacyjne, w tym z obszaru teologii, na temat różnych religii i wyznań – innych niż religia lub wyznanie uczestników projektów, a czasem na temat ich własnego, ale umiarkowanie poznanego wyznania; 2) zwracają uwagę na obecność religii – i to w wydaniu pluralistycznym – w przestrzeni publicznej;

¹⁷ Program „Edukacja w Miejscach Pamięci – ścieżki kulturowe” będzie kontynuowany w 2015 roku, <http://www.fundacja4wyznan.pl/n/program-edukacja-w-miejscach-pamieci-sciezki-kulturowe-bedzie-kontynuowany-w-2015-roku/> [21.11.2015].

¹⁸ B. Milerski, *Hermeneutyka pedagogiczna. Perspektywy pedagogiki religii*, Warszawa 2011, s. 177.

oraz 3) uczyć otwartości i szacunku w stosunku do innych światopoglądów, systemów wartości i sposobów życia.

Można też uznać, że projekty edukacyjne realizowane w Dzielnicy Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań wpisują się w zaproponowaną w 1986 roku przez Otta „koncepcję nauczania religii «dla wszystkich», to znaczy dla tych, którzy rezygnują z tradycyjnego konfesyjnego kształcenia”¹⁹. Otto postuluje, że „aby przetrwać kryzys, w jakim znajduje się kształcenie religijne, musi zostać przewyciężone jego eklezjalne i konfesyjne zawężenie”²⁰.

Trudno wyrokować, jakie korzyści odnieśli uczestnicy różnego rodzaju zajęć edukacyjnych prowadzonych we wrocławskiej Dzielnicy Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań przez ostatnie lata. Nie przeprowadzono chyba żadnych badań mogących określić wpływ udziału w zajęciach w Dzielnicy na religijność uczestników, znajomość religii lub wyznania własnego albo innej konfesji czy otwartość na dialog międzyreligijny osób, które w minionych 18 latach wzięły udział w tych warsztatach. Trudno – bez przeprowadzenia w przyszłości takich szczegółowych badań – będzie ocenić edukacyjny potencjał projektów dydaktycznych prowadzonych obecnie. Pozostaje mieć tylko nadzieję, że w demonstracji na wrocławskim Rynku, w czasie której 18 listopada 2015 roku spłonęła kukła Żyda²¹, nie brali udziału – dorośli już dziś – uczestnicy zajęć w Dzielnicy sprzed niemal dwadzieścia lat.

Bibliografia:

Burza po proteście przeciwko imigrantom. „We Wrocławiu nie ma miejsca na takie postawy”, <https://www.tvn24.pl/wroclaw,44/islamska-dzicz-i-spalenie-kukly-zyda-wroclaw-oburzony-po-protescie,595802.html> [12.12.2015].

Dzielnica Czterech Wyznań. The Quarter of Four Denominations, Biuro Promocji Miasta (www.c2.wroclaw.pl) oraz Fundacja „Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań”, Wrocław 2012.

Edukacja w miejscach pamięci – ścieżki kulturowe, www.fundacja4wyznan.pl/n/edukacja-w-miejscach-pamieci-sciezki-kulturowe/ [24.11.2015].

Ekumenizm w Aglomeracji Wrocławskiej. Spotkanie Chrześcijan Europy Środkowo-Wschodniej Wrocław, 4–6 lipca 2014, Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Aglomeracji Wrocławskiej, Wrocław 2014.

Elementy pedagogiki religijnej, red. B. Milerski, Chrześcijańska Akademia Teologiczna, Warszawa 1998.

¹⁹ B. Milerski, *Współczesne koncepcje pedagogiki religijnej*, dz. cyt., s. 132.

²⁰ Tamże.

²¹ *Burza po proteście przeciwko imigrantom*. „We Wrocławiu nie ma miejsca na takie postawy”, <https://www.tvn24.pl/wroclaw,44/islamska-dzicz-i-spalenie-kukly-zyda-wroclaw-oburzony-po-protescie,595802.html> [12.12.2015].

- Fundacja „Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań”, www.fundacja4wyznan.pl/n/fundacja/ [29.12.2015].
- Fundacja „Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań” – nasze projekty, www.fundacja4wyznan.pl/n/k/nasze-projekty [12.12.2015].
- Milerski B, *Hermeneutyka pedagogiczna. Perspektywy pedagogiki religii*, Wydaw. Naukowe ChAT, Warszawa 2011.
- Program „Edukacja w Miejscach Pamięci – ścieżki kulturowe” będzie kontynuowany w 2015 roku, <http://www.fundacja4wyznan.pl/n/program-edukacja-w-miejscach-pamieci-sciezki-kulturowe-bedzie-kontynuowany-w-2015-roku/> [21.11.2015].
- Regulamin dofinansowania zajęć edukacyjnych dla szkół podstawowych w ramach projektu «Edukacja w Miejscach Pamięci», ścieżki kulturowe w roku szkolnym 2015/2016, semestr I (11.2015–12.2015), www.wroclaw.pl/edukacja-w-miejscach-pamieci-04 [20.12.2015].
- „Szkoła w mieście” – nowy projekt edukacyjny wrocławskiego magistratu, <http://www.oswiata.abc.com.pl/czytaj/-/artykul/szkola-w-miescie-nowy-projekt-edukacyjny-wroclawskiego-magistratu> [20.11.2015].
- W stronę nowej wielokulturowości. Towards a New Multiculturalism*, red. R. Kusek, J. Sanetra-Szeliga, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2010.
- Warsztaty dialogu*, www.fundacja4wyznan.pl/n/warsztaty-dialogu/ [1.12.2015].

The Quarter of Mutual Respect of Four Denominations, its pedagogical programmes and their educational potential

Abstract: The Quarter of Mutual Respect of Four Denominations has been the place where different educational programmes are held for 18 years. Some of them lay emphasis on presenting different religions and denominations which exist in the Quarter, others concentrate on interreligious and/or interdenominational dialogue. But all of them have some common features. 1) All the programmes give some educational message concerning different religions and denominations – different from the religion or denomination of programme participants or their own religion or denomination which they do not know very well. 2) They underline the presence of religion – or even religions – in the public space. 3) They teach the openness and tolerance towards different outlooks, value systems and ways of life.

Keywords: denomination, dialogue, educational project, meeting, multireligion, religion, The Quarter of Mutual Respect of Four Denominations

